

УДК 323.1

Явір В. А.,
кандидат політичних наук, науковий
співробітник, Інститут держави і права ім.
В. М. Корецького НАН України (Україна, Київ),
zhabchyk@gmail.com

ЕТНОПОЛІТИЧНА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЕТНІЧНИЙ (ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ) ПРОЦЕС: ФАКТОРИ, ОСОБЛИВОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЇ

За допомогою системного та порівняльного аналізу визначено місце та роль етнополітичної дезінтеграції серед етнополітичних явищ та процесів, виявлено та досліджено притаманні їй характеристики. Проаналізовано взаємозв'язок процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції у сучасному світі на прикладі України та інших держав. Вказано на перспективи дослідження цього напрямку етнополітології, зважаючи на інтенсифікацію процесів етнополітичної дезінтеграції та застосування їх як політичних технологій, елементів гібридної війни.

Досліджено взаємозв'язок між етнічним складом населення держави та ймовірністю виникнення дезінтеграційних тенденцій. Було доведено припущення про те, що поліетнічність є об'єктивним фактором (обов'язковою передумовою) виникнення та реалізації дезінтеграційних тенденцій. Поліетнічні держави, незалежно від особливостей їх формування, залишаються вразливими до етнополітичних і етнотериторіальних відцентрових вимог (автономізації, розширення прав автономії, відокремлення, сепаратизму) з боку етнічних спільнот, тоді як в моноетнічних державах ні кількість, ні становище, ні вплив етноспільнот не сприяють розвитку етнополітичної дезінтеграції.

Ключові слова: етнополітична дезінтеграція, етнічні процеси, етнологічна політика.

Проблематика етнополітичної дезінтеграції особливо актуальна для України, яка виявилася неготовою протидіяти дезінтеграційним тенденціям як на політичному, так і на правовому рівні. Ситуація ускладнювалася тим, що на момент застосування дезінтеграційних технологій в 2014 році поліетнічне українське суспільство характеризувалося високим рівнем деконсолідації, розколотістю щодо розуміння зовнішньополітичного та етнополітичного векторів розвитку України. Адаптація держави приділяла мало уваги подоланню чинників етнополітичного розколу, гармонізації, узгодженню інтересів, пошуку компромісів, прийнятних для поліетнічного суспільства. Іншими словами не сприяла інтеграційним тенденціям всередині держави, а саме внутрішній етнополітичній, етнокультурній консолідації. І цю проблему у своїх працях зауважують багато вчених: О. Антонюк, К. Вітман, В. Євтух, І. Зварич, І. Кресіна, О. Кривницька, В. Крисаченко, О. Куць, О. Луйко, О. Майборода, Л. Нагорна, О. Нельга, М. Обшиний, М. Панчук, Ю. Римаренко, В. Степаненко, М. Степико, Ю. Тищенко, М. Товт, Л. Шкляр, М. Шульга.

У цьому дослідженні за допомогою системного та порівняльного аналізу спробуємо вивчити характеристики дезінтеграції як етнічного (етнополітичного) процесу, визначити її місце серед інших етнополітичних явищ та процесів, проаналізувати фактори її виникнення та особливості перебігу. Як етнополітична дезінтеграція, так і інтеграція належать до етнополітичних процесів, оскільки відповідають всім характеристикам та закономірностям їх розвитку. Окремі дослідники визначають їх, зокрема як етнічні або етнонаціональні процеси. Вперше цей термін було вжито в 20-х роках ХХ ст. дослідником М. Марром. Хоча вивчення окремих етнічних процесів розпочалося ще в ХІХ ст. При цьому головний акцент зміщувався в бік етнооб'єднувачих процесів асиміляції, які привертати

увагу за рахунок поглинання невеликих етнічних груп розвиненими етносами під час контактів або потрапляння в їх середовище. Однак аналіз окремих етнічних процесів був фрагментарним, а об'єктивні чинники, які є вирішальними, зокрема у виникненні, розвитку та перебігу етнополітичних дезінтеграційно-інтеграційних процесів, недооцінювалися.

Енциклопедичний довідник визначає етнічні процеси як: 1) зміни різних компонентів етносу, передусім мови, окремих елементів духовної та матеріальної культури, самосвідомості, які відбуваються у ході історичного розвитку; 2) будь-які процеси, що мають стосунок до етнічності, або ж етнічно марковані [1, с. 264]. Наголошується, що процес (з лат. *processus*) перекладається як «рух вперед», що означає еволюцію. Природа, сама суть етносів передбачає їх постійний розвиток, еволюцію та трансформацію. Найшвидше змінюються соціально-економічні і політичні параметри етносів (рівень розвитку держав, їх інтеграційних об'єднань), що згодом проявляється в етнокультурних, етносоціальних, етнодемографічних, лінгвістичних процесах.

О. Антонюк також визначає етнічні процеси як сутнісні зміни в різноманітних компонентах етнічних спільнот, зокрема в окремих елементах духовної і матеріальної культури, мові, соціальній структурі, самосвідомості тощо, які відбуваються в процесі історичного розвитку людства. Ці зміни зумовлюють принципів зрушення у бутті етносу як суб'єкта суспільно-політичних відносин і спричиняються історичними, соціально-економічними, політичними, соціально-структурними, духовно-культурними факторами [2].

До історичних факторів дослідник зараховує такі явища, як хід історичних подій, під впливом яких формувалися взаємовідносини між етнічними групами; особливості їх історично-соціального становлення. Погодимося з тим, що етноси мають різну історію взаємодії між собою. Протягом історії одні етноси завойовували інші, змінювалася належність територій їх проживання до різних держав. Все це позначається на політичній поведінці етнічних спільнот у сучасному світі. Наявність міжетнічної ворожнечі або конфліктів в історії взаємодії етносів підвищує ризик їх рецидиву. Соціально-економічний фактор пов'язаний зі зміною суспільно-історичних формацій – від первісного ладу до глобалізованого світу. Він дозволяє розмежувати типи етноспільнот за основними стадіями їх історичного розвитку. Навіть у сучасному світі різні етноси перебувають на різному рівні розвитку. Адаптація держави до різних етносів розвиваються корінні та племенні народи, які потребують особливих політико-правових механізмів захисту. До політичних факторів етнічних процесів зараховують форму державного правління, політичний режим, тип державної етнополітики, тип етнонаціональних відносин.

Характерною тенденцією розвитку сучасного світу стала інтенсифікація процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції, що обумовлює науковий інтерес до цієї проблематики. Хоча діалектична взаємодія і взаємозумовленість етнополітичної дезінтеграції та інтеграції вважається в етнополітології однією із закономірностей розвитку людства, вона не

знайшла належного висвітлення в етнополітології. Про взаємозв'язок явищ згадує О. Картунов, вказуючи на нескінченну зміну процесів дезінтеграції та інтеграції [3, с. 211]. Дослідник переконаний, що коріння етнополітичної дезінтеграції та етнополітичної інтеграції сягають давніх часів. Тоді дезінтеграційний процес був обумовлений намаганнями етнічних спільнот відмежуватись і зберегти свою окремішність. Саме внаслідок етнополітичної дезінтеграції виникли перші міста-поліси в Давній Греції, кількість яких сягала 160 та перші етнічні протодержави. Однак відокремлене існування невеликих держав не забезпечувало повної реалізації потреб та інтересів їх населення. Таким чином почав зароджуватися природний, об'єктивний процес етнополітичної інтеграції: етнічні спільноти зрозуміли переваги спільного існування і почали об'єднуватись у перші поліетнічні держави.

Повертаючись до сучасного світу, зауважимо, що етнополітичні процеси дезінтеграції та інтеграції можуть спостерігатися на рівні однієї держави одночасно, що означає їх нерозривний зв'язок, і вказує на необхідність дослідження. Для сучасного світу вже типовою стала ситуація, за якої держава, яка виникла внаслідок етнополітичної дезінтеграції, бере участь в інтеграційних проектах і при цьому продовжує боротися з дезінтеграційними тенденціями всередині. Прикладом можуть бути пострадянські держави – Грузія, Молдова, Російська Федерація, а тепер і Україна; балканські держави – Сербія, Хорватія, Македонія. Це дає підстави дослідникам робити припущення про ланцюговий характер перебігу дезінтеграційних процесів. Його можна відстежити на прикладі кожної зі згаданих (і не лише їх) держав.

Наприклад, Грузія взяла активну участь в процесі дезінтеграції Радянського Союзу, прагнучи вийти зі складу імперії. Однак після формування власної незалежної держави, в 90-х роках Грузії довелося вести боротьбу із сепаратизмом на власних теренах – в Абхазії, Південній Осетії, Аджарії, які вимагали більшого рівня самостійності – аж до відокремлення. Як зауважує К. Оніщенко, національні меншини на території Грузії активізувалися для того, щоб домогтися незалежності від Грузії. Однак Грузія почала придушувати відцентрові тенденції – націогенез власних меншин, покликаючись на принцип непорушності територіальної цілісності суверенної держави [4, с. 712].

У сучасному світі процес дезінтеграції поліетнічної держави юридично завжди обґрунтовується правом націй на самовизначення. Однак самовизначення одного народу може відбуватися лише за рахунок обмеження прав інших народів. Держава, яка утворилася внаслідок етнополітичної дезінтеграції, в тому числі реалізації права народів на самовизначення, набула статусу держави та міжнародного визнання, в свою чергу відмовляє своїм територіям та національним меншинам, які їх населяють, в реалізації цього права, блокуючи ланцюгову реакцію дезінтеграційних процесів [5]. Іншими словами, застосовує політико-правові механізми етнополітичної інтеграції (реінтеграції).

Зауважимо, що дезінтеграція сприймається переважно як деструктивний етнополітичний процес, який знаходить вираження в автономізації, сепаратизації. Суверенні держави намагаються його заблокувати, адже

кожна держава намагається зберегти свою територіальну цілісність та недоторканність кордонів. У жодній концепції, стратегії розвитку ми не побачимо намірів, які стосуються дезінтеграції держави або участі в дезінтеграційних проектах. Інша справа, якщо мова йде про інші держави, особливо ті, в яких присутня власна національна меншина. Зовнішня етнонаціональна політика багатьох держав містить дезінтеграційну складову стосовно сусідніх держав, до яких має етнотериторіальні претензії і де проживає її національна меншина. Наприклад, Угорщина тривалий час вимагає від сусідніх держав (України, Румунії) надання автономії територіям, населеним своєю національною меншиною, цим самим підживлюючи сепаратистські настрої та дезінтеграційні тенденції в них. В середині 90-х років держава проголосила, що несе відповідальність за угорські спільноти за кордоном і збирається їх всіма способами захищати. Навіть теми, які суперечать принципам невтручання у внутрішні справи інших держав, збереження їх територіальної цілісності.

Це дає підстави стверджувати, що, якщо раніше процеси етнополітичної дезінтеграції та інтеграції тривалий час сприймалися виключно як об'єктивна закономірність етнонаціонального розвитку людства, в сучасному світі ситуація під тиском інформаційних технологій, нових гібридних методів ведення війни змінилася. Раніше дезінтеграційні процеси спрямовано практично не застосовувалися як політична технологія, інструмент тиску на суверенні держави, маніпулювання міжнародною громадською думкою. Досвід України демонструє, що етнополітична дезінтеграція з подальшою інтеграцією чи без неї може бути застосована у будь-якій державі, яка має поліетнічний склад населення, міжетнічні суперечності або суперечності щодо історичної належності територій, населених національними меншинами.

Оскільки ці характеристики притаманні абсолютній більшості поліетнічних держав, вони можуть стати об'єктом етнополітичної дезінтеграції або інтеграції в позаправовий спосіб. Звідси випливає, що моноетнічність держави суттєво знижує ймовірність виникнення дезінтеграційних тенденцій на внутрішньодержавному рівні, однак таких країн у сучасному світі дуже мало (Японія, Північна та Південна Корея). Моноетнічні держави автоматично є невразливими до етнічних відцентрових домагань, оскільки в них домінує одна нація з незначними вкрапленнями національних меншин або мігрантських етносів, які не висувують етнотериторіальних претензій.

Показово, що поліетнічність визначається дослідниками не лише, як ситуація співіснування у рамках однієї структурованої людської спільноти (етнополітичний, етносоціальний організми) осіб різного етнічного походження, носіїв різних етнокультурних традицій, етнічного менталітету. В. Свтух визначає поліетнічність також як концепцію, яка стверджує, що різні етнічні й мовні групи можуть безконфліктно у взаємодії проживати у межах однієї держави й розвивати свої мови та культури [1, с. 34]. Це є питання окремого дослідження – які фактори нівелюють дезінтеграційний потенціал етнічності для держави як етнополітичної системи та етнополітичної форми організації життя етноспільнот. Наразі припускаємо, що це демократичний режим, високий

рівень задоволення прав етноспільнот, інтегрованість держави в регіональні утворення, відсутність історичних та сучасних етнополітичних конфліктів.

Слід згадати про виклики та наслідки, якими супроводжуються сучасні дезінтеграційні етнополітичні процеси останніх років у світі. Серед деструктивних – це інтенсифікація міграційних процесів, проявів тероризму, сепаратизму територій компактного проживання національних меншин, інформаційна, гібридна війна, нелегітимний перегляд кордонів суверенних держав.

Етнічні процеси мають кілька поширених систем класифікації. За глибиною та вектором змін вони поділяються на етновеволюційні та етнотрансформаційні. Етновеволюційний процес розглядається як синтез багаторівневої взаємодії різних чинників (історико-політичних, соціально-економічних, природно-географічних, екологічних та ін.), які зумовлюють зміну деяких параметрів усього етносу (або окремих його частин). Тоді як етнотрансформаційні процеси навпаки, призводять до зміни етнічної належності тих чи інших груп людей, до зникнення одних і виникнення інших етносів. Етнотрансформаційні процеси відбуваються значно повільніше, ніж етновеволюційні, але їх наслідки більш різкі. Ця сукупність характеристик дає нам підстави визначити процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції скоріше як етнотрансформаційні, оскільки вони зачіпають етноси, а не лише їх компоненти, призводять до зміни етнічної належності цілих етноспільнот та супроводжуються переглядом кордонів держав, в яких проживають ці етноси.

В етнополітиці доцентрові та відцентрові тенденції змінюють одна одну. Це знайшло відображення у класифікації етнополітичних процесів на етнооб'єднувальні та етнороз'єднувальні [6]. Критерій об'єднання/розмежування як основа типології етнополітичних процесів має колосальне значення для нашого дослідження. Його застосування для загальної класифікації етнополітичних процесів, дуже розповсюдженої у вітчизняній та зарубіжній етнополітології, означає, що будь-який етнополітичний процес можна визначити як об'єднувальний (інтеграційний) або ж роз'єднувальний (дезінтеграційний). Що не виключає появи змішаних типів – інтеграційно-дезінтеграційних процесів залежно від контексту, змісту та спрямованості.

Сучасний глобалізований світ характеризується величезною строкатістю, запутаністю, багаторівневістю і суперечливістю етнічних процесів, які складно виокремити з контексту та класифікувати. Спричинено це тим, що земну кулю населяє величезна кількість етносів, які перебувають на різному етапі етногенезу. Це й малочислені племена, племінні етноси, етноси, а також етноси, які в процесі етногенезу сформували власні держави (нації) [7]. На етногенез нашаровуються особливості соціально-економічного, політичного розвитку, взаємодія з іншими етносами в межах держав, геополітичне розташування і навіть екологічний фактор. Специфіку, своєрідність етнополітичних процесів обумовлює ціла сукупність факторів.

Таким чином етнополітична дезінтеграція, як і етнополітична інтеграція належать до етнічних (етнополітичних процесів), оскільки фактори їх виникнення, особливості перебігу та зміст відповідають

найпоширенішим визначенням та характеристикам етнічного (етнополітичного) процесу. Серед них: основні причини та об'єктивний характер дезінтеграційно-інтеграційних процесів, їх етнотрансформаційний та етновеволюційний вплив на етнос.

Вдалося довести тісний взаємозв'язок, взаємообумовленість та трансформацію одне в одного процесів етнополітичної дезінтеграції, а також вказати на перспективи дослідження цього напрямку етнополітології, зважаючи на інтенсифікацію процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції. Адже в сучасному світі спостерігаються спроби застосування процесів етнополітичної дезінтеграції як політичної технології, елементів гібридної війни, інформаційної пропаганди та тиску на суверенні держави.

Вдалося простежити прямий зв'язок між етнічним складом населення держави та ймовірністю виникнення дезінтеграційних тенденцій. Поліетнічність є об'єктивним фактором (обов'язковою передумовою) виникнення та реалізації дезінтеграційних тенденцій, адже поліетнічні держави, незалежно від особливостей їх формування, залишаються вразливими до етнополітичних і етно-територіальних відцентрових вимог (автономізації, розширення прав автономії, відокремлення, сепаратизму) з боку етнічних спільнот, тоді як в моноетнічних державах ні кількість, ні становище, ні вплив етноспільнот не сприяють розвитку етнополітичної дезінтеграції.

Список використаних джерел

1. Євтух В. Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етнологістики. – Київ: Фенікс, 2012. – 396 с.
2. Антонюк О. Етнічні процеси / Політологічний словник. – URL: <http://subject.com.ua/political/dict/504.html>.
3. Картунов О. В. Вступ до етнополітології [наук.-навч. посібник]. – Київ: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. – 300 с.
4. Оніщенко К. О. Територіальна автономія як інститут забезпечення вимог національних меншин // Держава і право. – 2010. – Вип.49. – С.712–718.
5. Кривицька О. Конфліктність пострадянської етнічної ідентифікації // Політичний менеджмент. 2003. №3. – URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=149>.
6. Дезинтеграция / Энциклопедический словарь, Малый академический словарь. – URL: dic.academic.ru.
7. Етнічні процеси / Історичний словник термінів та понять з Історії України. – URL: <http://histua.com/slovník/e/etnichni-procesi>.

References

1. Yevtux V. Etnichnist: encyklopedychnyj dovidnyk. Nats. ped. un-t imeni M. P. Dragomanova, Centr etnoglobalistyky. – Kyjiv: Feniks, 2012. – 396 s.
2. Antonyuk O. Etnichni procesy / Politologichnyj slovník. – URL: <http://subject.com.ua/political/dict/504.html>.
3. Kartunov O. V. Vstup do etnopolitologiyi [nauk.-navch. posibnyk]. – Kyjiv: In-t ekonomiky, upravlinnya ta gospodarskogo prava, 1999. – 300 s.
4. Onishhenko K. O. Terytorialna avtonomiya yak instytut zabezpechennya vymog nacional'nykh menshyn // Derzhava i pravo. – 2010. – Vyp.49. – S.712–718.
5. Kryvytska O. Konfliktnist' postradyanskoyi etnichnoyi identyfikaciyi // Politychnyj menedzhment. 2003. №3. – URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=17&c=149>.
6. Dezintegracija / Jenciklopedicheskij slovar', Malyj akademicheskij slovar'. – URL: dic.academic.ru.
7. Etnichni procesy / Istorychnyj slovník terminiv ta ponyat z Istoryi Ukrainy. – URL: <http://histua.com/slovník/e/etnichni-procesi>.

Yavir V. A., candidate of political science, scientist, Volodymyr M. Koretskyi Institute of State and Law (Ukraine, Kyiv), zhabchyk@gmail.com

Ethnopolitical disintegration as an ethnic (ethnopolitical) process: factors, peculiarities, classifications

With the help of system and comparative analysis, the place and role of ethnopolitical disintegration among ethnopolitical phenomena and processes are determined, and their inherent characteristics are discovered and studied. The interrelation between the processes of ethnopolitical disintegration and integration in the modern world on the example of Ukraine and other states is studied. The prospect of this direction of ethnopolitics research is indicated, taking into account the intensification of ethnopolitical disintegration and integration processes and their usage as political technologies, elements of the hybrid war.

The assumption that polyethnicity is an objective factor (a prerequisite) for the emergence and implementation of disintegration tendencies has been proved. With the help of comparative analysis it was demonstrated that polyethnic states, regardless of the peculiarities of their formation, remain vulnerable to ethnopolitical and ethnoterritorial demands (autonomy, expansion of the rights of autonomy, separation, separatism) by ethnic communities, while in monoethnic states neither quantity, situation, nor the influence of ethnic communities contribute to the development of ethnopolitical disintegration.

Keywords: ethnopolitical disintegration, ethnopolitical integration, ethnic processes, ethnonational policy.

* * *

УДК 321.092

Карасчук М. Г.,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
niko_karaschuk@ukr.net

Нові «обличчя» політичної влади

Метою статті є аналіз трансформацій політичної влади в сучасному світі в контексті створеної С. Льюксом «тривимірної» моделі влади. Дослідження третього «обличчя» влади виходить із спільного ядра усіх розмов про владу, а саме уявлення про те, що А певним чином здійснює вплив на В. Втім, при застосуванні цього «примітивного» уявлення до аналізу політичного життя необхідно розуміти, що А здійснює свій вплив значимим чином. Саме критерії значимості впливу відрізняють погляди на владу. Всі погляди на владу можна розглядати як альтернативні інтерпретації одного й того ж поняття влади, відповідно до якого А здійснює владу над В, коли А впливає на В способом, що суперечить інтересам В. Важливою рисою «тривимірної» погляду на владу є припущення, що люди не завжди усвідомлюють власні інтереси. Третє «обличчя» влади полягає у здатності створювати ситуацію, коли суспільні конфлікти не можуть набутися певного характеру. Така влада повинна бути невидимою, але одночасно вона є найбільш ефективною владою.

Ключові слова: влада, вплив, інтереси, конфлікт, насилля, соціальна система.

Більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників наполягає на необхідності концептуального дослідження сутності політичної влади. На їх думку, важливість продовження наукових розвідок у даному напрямку обумовлена наступними моментами: по-перше, наявні концепції влади не позбавлені недоліків, простежується некоректність дефініцій, непослідовність у викладі, суперечності в логіці формулювання поняття; по-друге, за наявності значного обсягу літератури (насамперед, зарубіжної) з владознавчої тематики мало монографічних праць, спеціально присвячених концептуальному аналізу кратологічних знань взагалі. У науковій літературі переважає розгляд окремих аспектів політичної влади без аналізу всього спектру проблем, що стосуються змісту поняття, тому цим дослідженням властивий фрагментарний характер [1, с. 177–178]. З огляду на це, актуальним є звернення до нових зарубіжних напрацювань

в сфері кратології. Метою статті є аналіз трансформацій політичної влади в сучасному світі в контексті створеної С. Льюксом «тривимірної» моделі влади.

Проблемам трансформації феномену влади присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте, у вітчизняному дискурсі політичної влади не достатньо представленим є доробок відомого в світі вченого С. Льюкса. Серед вітчизняних досліджень, присвячених «радикальному погляду» на владу, можна виділити праці Т. Лупула «Латентність преференційного конфлікту реальних інтересів «тривимірного обличчя влади» Стівена Льюкса» [2], Б. Дем'яненко «Трансформація «обличчя» влади в сучасній зарубіжній кратології» [3] та «Розвиток кратологічних знань в Україні» [4], І. Жаровської «Теорія влади» [5], А. Зоткіна «Трансформація владних відносин: від примусу до інформаційного панування» [6], С. Цукора «Політико-правові концепції феномену політичної влади» [7], І. Попової «Соціологічний підхід до дослідження легітимності та легітимації» [8, с. 21–41].

Серед зарубіжних дослідників істотний внесок у розуміння феномену влади взагалі здійснили Дж. Агамбен, Дж. Аррігі, А. Бадью, Ч. Барнард, Ж. Багай, Дж. Батлер, У. Бек, Р. Бершгедт, М. Бланшо, Н. Боббіо, Т. Болл, П. Бурдьє, Д. Валадес, Б. Варні, Т. Вартенберг, В. Геллнер, А. Глетцмейер, А. Глюксман, Р. Грін, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Дж. Дебнем, Р. Жирар, Е. Канетті, Ф. Конноллі, С. Клегг, А. Кожев, Дж. Крамер, Ф. Лаку–Лабарт, Т. Маршалл, Ш. Муфф, Дж. Найджел, Ж–Л. Нансі, Ф. Ніцше, Р. Нозік, Ф. Оппенгейм, Г. Палермо, Ж.–К. Пассрон, Дж. Пфайфер, Ж. Рансьєр, М. Ротбарт, К. Скіннер, Е. Тоффлер, Ф. Фейде, М. Гайдеггер та багато інших вчених.

В свій час М. Вебер дав класичне визначення влади як можливість суб'єкта реалізувати власну волю всупереч опору інших учасників політичної взаємодії [9, с. 644–645]. В цьому контексті політична влада пов'язується з людськими відносинами та конфліктами, що виникають всередині них. Ще одним важливим наслідком, що впливає з веберівського визначення, є розуміння політичної влади як *можливості* застосування насилля. На цій підставі деякі дослідники навіть заперечують обов'язковий зв'язок влади та насилля [10, с. 106–107]. Проте, необхідно нагадати, що у М. Вебера найвищим проявом політичної влади є державна влада, котра постає нічим іншим як легітимною можливістю застосовувати насилля.

В наш час політологічна теорія намагається відійти від тлумачення влади у його взаємозв'язку з можливістю прямого застосування фізичного насилля. Як зазначає Б. Дем'яненко, впродовж історії розвитку людство постійно створює нові механізми здійснення влади. Для захисту від зовнішніх ворогів та захоплення ресурсів у стародавні часи формуються держави. Починаючи з епохи Відродження, розгортається влада грошей та капіталу, що супроводжується ставленням дисциплінарних практик здійснення влади. На початку ХХ століття створюються різноманітні форми «символічної влади». В наш час трансформації форм влади призводять до формування суспільства споживання, котре визначає стилі життя як окремих індивідів, так і цілих народів та націй. Новітні інстанції влади, як вважає Б. Дем'яненко, тлумачаться як нові дійсності штучного й свідомого впорядкування